

واکاوی نقش سیاستگذاری عمومی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه

جمهوری اسلامی ایران

محسن نصرافهانی^۱، پرویز دلیر پور^۲، محمدرضا احمدی بنی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۱

چکیده:

پس از استقرار نظام جمهوری اسلامی، ایران همواره با طیف وسیعی از تحریم‌های همه‌جانبه از سوی قدرت‌های بزرگ جهانی مواجه بوده است. ایالات متحده آمریکا یکی از حامیان اصلی تحریم‌های اقتصادی و سیاسی برای دستیابی به اهداف مورد نظر در سیاست خارجی است، هرچند وضع تحریم‌ها علیه ایران موضوع جدیدی نیست؛ اما دور جدید تحریم‌ها با تمرکز بر بخش‌های درآمدی کشور و تضعیف ارزش پول ملی طراحی شده، که این امر با فشار سیاسی و رایزنی بیش‌تر بین آمریکا و متحدان اروپایی همراه شده است. تحریم‌های اقتصادی با ایجاد شرایط نابسامان و آشفتگی در اقتصاد، اثرات منفی را به همراه داشته و به دنبال آن نارضایتی عمومی را افزایش می‌دهند. سوال اصلی پژوهش عبارتست از این‌که «نقش سیاستگذاری عمومی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه ایران چگونه مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرد؟» از سوی دیگر، اثرگذاری تحریم‌ها به ساختار اقتصادی کشور هدف وابسته است. با توجه به این‌که تاکنون رویکرد تحولی مطلوبی از سوی سیاستگذار در مقابله با تحریم‌ها اتخاذ نشده است، ولی با عنایت به شاخص‌هایی همچون؛ درپیش گرفتن سیاست خارجی توسعه محور، تقویت ارتباط دولت با جامعه مدنی و بخش خصوصی، پیگیری راهبردهای ضد تحریم و تقویت اقتصاد دانش بنیان قادر خواهد بود در مقابله با تحریم‌ها نقش مطلوب‌تری ایفاء نماید. پژوهش حاضر باروش تحلیلی- توصیفی و جمع‌آوری داده‌ها با مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و اینترنتی صورت گرفته است.

واژگان اصلی: سیاستگذاری عمومی، دولت، تحریم‌های اقتصادی، ایران

۱: استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. نویسنده مسئول nasresfahani@pnu.ac.ir

۲: استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳: گروه علوم سیاسی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران

مقدمه

امروزه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ایران بارها تحریم شده و ایالات متحده به‌عنوان استراتژیست این اقدام، همواره از تحریم به‌عنوان یکی از ابزارهای تغییر رفتار ایران استفاد کرده و در هر مقطعی با دستاویزهای گوناگونی هم‌چون حمایت از تروریسم بین‌المللی، تلاش برای تضعیف مذاکرات صلح خاورمیانه، دسترسی به سلاح‌های کشتار جمعی و فعالیت‌های ضدحقوق بشری، اقدام به وضع تحریم‌هایی علیه ایران کرده است. در دهه ۱۳۹۰، ایالات متحده، آمیزه‌ای از تهدیدهای نرم (نرم رسانه‌ای) و تهدیدهای نیمه سخت اقتصادی (تحریم‌ها) را بر علیه ایران وضع کرده است. به‌همین خاطر، این کشور با وجود تبلیغات متناوب، هیچ‌گاه در پی به کارگیری گزینه نظامی علیه ایران نبوده، زیرا پیامدهای گزینه نظامی در منطقه، بسیار دهشتناک خواهد بود. از آن‌جا که مهم‌ترین منبع درآمد ارزی ایران، نفت و گاز (۶۰ درصد) است و کلیه طرح‌های عمرانی و برنامه‌های توسعه‌ای این کشور، به‌ویژه صنایع پتروشیمی، به نفت و گاز بستگی دارد. ایالات متحده این تحریم‌ها را برای آسیب‌پذیر نمودن امنیت اقتصادی و سیاسی ایران و مجبورسازی ایران به کنارگذاشتن برنامه‌های اتمی و موشکی خود، بسیار ضروری و همواره از این اهرم استفاد کرده است.

با رویکردی واقع‌بینانه باید گفت که این تحریم‌ها با وجود دستاوردهای چشمگیر در راستای بهبود توان داخلی و کسب دستاوردهای ارزشمند اقتصادی و صنعتی، به‌دلیل وابستگی نهادینه شده ایران به نفت در زمان‌های تشدید تحریم‌ها به‌ویژه در نیمه دوم دهه ۱۳۹۰ و پس از لغو یکجانبه «موافقت‌نامه برجام»، توسط ترامپ، آثار بسیار سوئی بر اقتصاد ایران داشته و سبب نارضایتی‌های سیاسی و اجتماعی شده است. در واقع تحریم‌ها وضع شده علیه ایران در طی سالیان گذشته از سوی سیاستگذار عمومی با واکنش منفعلانه مواجهه شده است، که در پژوهش حاضر با چهار رهیافت ۱. درپیش گرفتن سیاست خارجی توسعه محور ۲. تقویت ارتباط دولت با جامعه مدنی و

بخش خصوصی^۳. پیگیری راهبردهای ضدتحریم^۴. تقویت اقتصاد دانش بنیان می‌تواند اثرات وضعی تحریم‌ها را کاهش بدهد.

در پژوهش حاضر، ابتدا پیشینه و ضرورت انجام پژوهش و سپس، تحریم‌های اقتصادی اعمال شده بر ایران بررسی شده است، جنبه نبودن پژوهش به لحاظ انتقال از رویکرد منفعل بودن سیاستگذار به رویکرد فعال بودن در مواجهه با تحریم‌ها دارای اهمیت ویژه‌ای است. در ادامه رهیافت‌های گوناگون سیاستگذاری عمومی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی را بررسی خواهیم کرد.

۲. پیشینه پژوهش

رکسانا نیکنامی (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با موضوع «تحریم‌های اروپا علیه ایران: تأثیرات و اثربخشی» عنوان داشتند که؛ هدف اصلی تحریم‌ها، مختل کردن روابط دیپلماتیک و اقتصادی یک کشور با شرکای بین‌المللی است. تحریم‌های محلی و منطقه‌ای که توسط برخی کشورها علیه یک کشور خاص اعمال می‌شوند، معمولاً تأثیرات محدودی دارند. دلیل این امر این است که کشور تحریم‌شده می‌تواند روابط خود را با کشورهای ثالث به عنوان جایگزینی برای کشورهایی که تحریم‌ها را آغاز کرده‌اند، گسترش دهد. با این حال، در مورد تحریم‌های بین‌المللی، حاشیه مانور برای کشور تحریم‌شده بسیار محدود است و امکان یافتن شرکای جایگزین با هزینه‌های مقرون‌به‌صرفه به طور قابل توجهی کاهش می‌یابد.

کاظمی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «نقش حکمرانی مطلوب در مقابله با تحریم‌ها و جنگ اقتصادی علیه جمهوری اسلامی ایران» بیان داشت که؛ اقتصاد ایران دارای مشکلات ساختاری و چالش‌های ریشه‌داری است که تحریم آن‌ها را عریان در مقابل چشم قرار داده است. بنظر می‌رسد همین مشکلات ساختاری باعث شده که تحریم تا این میزان اثربخش باشد. چه آن‌که اگر اقتصاد ایران از سطح بالای تاب‌آوری برخوردار بود، تحریم نمی‌توانست تا این میزان بر عملکرد اقتصادی کشور تأثیرگذار باشد. به‌عنوان نمونه اگر وابستگی اقتصاد و بودجه

دولت به نفت طی سالیان گذشته به شکل محسوسی کاهش یافته بود یا اگر مقاصد صادراتی و مبادی وارداتی کشور به اندازه کافی متنوع بود، احتمالاً اقتصاد راحت‌تر می‌توانست شوک برون‌زای تحریم را در خود هضم کند.

زنگی اهرمی و همکاران (۱۴۰۳) در موضوعی با عنوان «نقش کشورهای اطراف تحریم در اثربخشی تحریم‌های یک‌جانبه» (با تکیه بر تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا علیه ایران) تاکید داشتند که؛ از جمله کشورهایی که با اصلاح قوانین و مقررات داخلی خود رویکرد مناسبی در کنترل تحریم‌های یک‌جانبه داشته و توانسته‌اند آثار سوء ناشی از تحریم‌ها را به کمترین میزان ممکن تقلیل دهند. روسیه، چین و تا حدودی کشور کوبا هستند. به‌عنوان مثال اصلی‌ترین بخش هدف تحریم‌های ایالات متحده علیه روسیه، بخش مالی این کشور بود که در ابتدا منجر به بالا رفتن ریسک بحران نقدینگی در این کشور گردید و به دلیل محدود نمودن دسترسی به بازارهای مالی جهانی موجب ناپایداری بازار ارز این کشور و کاهش شدید ارزش روبل در پایان سال ۲۰۱۴ مطرح گردید.

«زمانیان فر و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «راهکارهای ارتقاء تاب‌آوری در قبال تحریم‌های اقتصادی علیه ایران به‌عنوان ابزار سیاست خارجی» عنوان نمودند؛ تاثیر تحریم‌ها بر بخش‌های اقتصادی، اهمیت انکارناپذیری در راستای افزایش بازدارندگی اقتصاد کشور و کاهش اثرات منفی ناشی از آن دارد. افزون بر این، تحریم‌های اقتصادی با ایجاد شرایط ناسامان و آشفتگی در اقتصاد، اثرات منفی به همراه داشته و به دنبال آن نارضایتی عمومی را افزایش می‌دهد. تاثیر تحریم‌ها بر بخش‌های اقتصادی، اهمیت انکارناپذیری در راستای افزایش بازدارندگی اقتصاد کشور و کاهش اثرات منفی ناشی از آن دارد. از سوی دیگر، اثرگذاری تحریم‌ها به ساختار اقتصادی کشور هدف نیز وابسته است، به طوری که هرچقدر شرایط اقتصادی کشور هدف نامطلوب باشد، اثرگذاری تحریم‌ها بیش‌تر می‌شود.

نوفروستی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «اثر تحریم‌های اعمالی علیه ایران بر ضریب جینی و متوسط درآمد پنج‌های مختلف درآمدی در ایران» بیان کردند که؛ سال‌های پیشین تحریم‌های اقتصادی علیه ایران

تاثیر منفی و معناداری بر وضعیت توزیع درآمد داشته است و منجر به بدتر شدن توزیع درآمد در جامعه شده است. استفاده از تحریم‌های تجاری (به‌ویژه تحریم واردات) می‌تواند سهم درآمدی جمعیت ثروتمندترین پنجک کشور هدف را به نحو قابل توجهی کاهش دهد.

اگرچه اهمیت و ارزش پژوهش‌های انجام شده را نمی‌توان نادیده گرفت، با بررسی و تدقیق در پژوهش‌های انجام شده، نقش سیاستگذاری عمومی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی مغفول مانده است، لذا اهمیت پژوهش پیش‌رو باتوجه تحریم‌های اقتصادی علیه ایران و نقش سیاستگذار عمومی در مقابله با آن به لحاظ رهیافتی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. راهکارهای همکاری‌جویانه و عملیاتی از جمله مواردی است که برای سیاستگذار جهت خروج از حوزه تحریمی کمک شایانی می‌کند و حکمران باید با عنایت به راهکارهای ذکر شده تصمیم‌گیری

و خط مشی ترسیم کند.

۳. چارچوب مفهومی و نظری پژوهش

۳-۱. سیاستگذاری عمومی

از ترکیب دو اصطلاح «سیاست‌گذاری» و «عمومی» و به لحاظ لغوی، مفهوم سیاستگذاری عمومی تشکیل شده است. در زبان فارسی واژه سیاست به معنای «پالیتیس»^۱ کاربرد دارد. مقصود از سیاستگذاری عمومی، سیاست‌هایی است که از سوی دولت یا نهادهای عمومی وضع می‌شود و بخشی از یک جامعه یا کل جامعه را در بر می‌گیرد. مجموع اقدامات و کنش‌های متعدد سیاستگذاری عمومی در جامعه را براساس تعاریف و مفاهیم ذیل می‌توان تعریف کرد (دانش فرد، ۱۳۹۴: ۱۹).

۱. politic

جدول شماره (۱)؛ تعاریف سیاستگذاری عمومی

تعریف	محقق
سلسله اقدامات دولت‌ها که در نهایت منجر به تغییر در برخی سیاستگذاری‌ها می‌شود و به اصلاح امور بخش‌ها در بین جامعه منجر می‌شود، در واقع آنچه باید انجام شود تا به تغییر برسیم (دانش فرد، ۱۳۹۴: ۱۸)	توماس دای
حاصل تصمیمات متعدد از سوی بازیگران متفاوت که به تعادل در تصمیم‌گیری‌های سیاستگذار منجر می‌شود و بازیگران زیادی در این بین به ایفای نقش می‌پردازند، مشروط به این که سیاستگذاری و اتخاذ تصمیمات در مدار قانون و براساس مجاری قانونی در اختیار بازیگران سیاسی باشد (هاولت و رامش و پرل، ۱۳۹۴: ۱۳)	ویلیام جکینز
تصمیمات قوای چندگانه و مراجع گوناگون برای بهتر شدن اوضاع و شرایط عمومی یک جامعه، این قوا شامل دولت، قوه قضائیه و قوه مقننه می‌باشد (چهاردولی و قاسمی بنابری، ۱۳۹۸: ۱۴۶).	روگن
به کاربردن و استفاده از تصمیمات بزرگ برای اجرای یک هدف در سیاستگذاری، یا نهایت استفاده حداکثری از تصمیمات کوچک برای رسیدن به تصمیمات بزرگ (تر (دانش فرد، ۱۳۹۸: ۱۸).	واین پاسونز

چهاردولی و قاسمی بنابری، ۱۳۹۸

آگاهی هوشمندانه در حوزه انتخاب میان راه‌حل‌های گوناگون جهت اجرای سیاستگذاری و حرکت به سمت خط مشی مطلوب اداره جوامع در هر مقطع می‌باشد که لازمه آن شناخت مسئله و حل آن است. سیاست عمومی عرضه کننده نوعی ایده و نظریه است که برای مشروعیت بخشیدن به سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجراکنندگان آن شکل گرفته است، در واقع تایید و اجرای سیاست‌ها توسط مردم، مستلزم مشروعیت دادن به تایید انجام آنها از سوی جامعه است. نخبگان فکری و سیاسی بابرخورداری از ابزار قدرت به تدوین و ارائه سیاست‌ها می‌پردازند که این موضوع و مفهوم توسط مردم مورد پذیرش و استقبال قرار می‌گیرد. مقوله سیاست با اقدام عملی و کاربردی به سمت سیاستگذاری حرکت می‌کند، در واقع اقدام و کنش منجر به تغییر سیاست به سمت

سیاستگذاری می‌شود که امکان اجرا شدن یک عمل را برای سیاستگذار به‌وجود می‌آورد (Alahassan, el, ۲۰۲۳: ۳)

۲-۳. تحریم اقتصادی

تحریم‌ها مابین دیپلماسی و مداخله نظامی هستند. در نتیجه، اگر آن‌ها از مجموعه ابزار سیاست خارجی حذف شوند، کشورها بیش‌تر از گزینه‌های نظامی استفاده می‌کنند (Gordon, ۲۰۲۳: ۱). پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و هزینه‌های فزاینده مداخله نظامی (هم از نظر مالی و هم از نظر سیاسی) طی چند دهه گذشته، تحریم‌ها را به یک جایگزین ترجیحی فزاینده تبدیل کرده است. از این رو، از زمان پس از جنگ جهانی دوم به-عنوان ابزار سیاست خارجی به‌عنوان ابزاری جایگزین برای جنگ، تغییر دولت‌ها یا تغییر رفتار آن‌ها برای ادغام با خواسته‌های دولت تحمیل‌کننده تحریم مورد استفاده قرار می‌گیرد (نادری و پیرانی، ۱۴۰۳: ۲۹). به‌عبارت دیگر تحریم‌ها «دندان دیپلماسی بین‌المللی را تیز می‌کند و تحقیقات فعلی حاکی از افزایش قابل توجه در استفاده از اشکال مختلف اجبار اقتصادی از جمله تحریم‌های تجاری، تحریم‌های فراسرزمینی و محدودیت‌های تجاری استراتژیک است» (Miranda, ۲۰۲۳: ۳-۴).

تحریم‌ها می‌توانند به‌صورت یکجانبه، چندجانبه یا براساس قطعنامه‌های بین‌المللی اعمال شوند. از این رو، تحریم‌ها اغلب به‌عنوان "اقداماتی که توسط یک یا چند بازیگر بین‌المللی (فرستنده) علیه یک یا چند نفر دیگر (دریافت‌کنندگان) با یکی از دو هدف یا هر دو صورت می‌گیرد تلقی می‌شوند: مجازات‌گیرندگان با محروم کردن آن‌ها از برخی ارزش‌ها یا این‌که گیرندگان را با هنجارهای خاصی که فرستندگان مهم می‌دانند، مطابقت دهند» اهداف تحریم‌ها ممکن است شامل «علامت دادن» پیام شخص به کشورهای هدف یا ثالث، اعمال تغییر رفتاری «اجبار»، «محدود کردن» رفتار فرد، رسیدن به اهداف دیگر، یا دستیابی به ترکیبی از موارد مختلف باشد (Özdamar and Shahin, ۲۰۲۱: ۳). به‌طور کلی می‌توان تحریم‌ها را به سه نوع نظامی، دیپلماتیک و اقتصادی تقسیم

کرد. از جمله تحریم‌های اقتصادی اعمال شده علیه کشورها در سال‌های اخیر به‌طور قابل توجهی اعمال شده است. چنین تحریم‌هایی معمولاً بخش‌های تجاری کشورها را هدف قرار می‌دهد و جریان‌های تجاری و پولی آنها را محدود می‌کند. (شیرازی، ۱۳۹۸: ۳۵). ادبیات تحریم‌ها تا حد زیادی بر اثربخشی تحریم‌ها متمرکز شده است. درحالی که تأثیرات بشردوستانه اغلب در بحث درباره تحریم‌های اقتصادی برجسته می‌شود، برآوردهای سنتی از اثرات تحریم‌ها عمدتاً بر اثربخشی تحریم‌ها در دستیابی به اهداف سیاسی متمرکز شده‌اند (معینی، ۱۴۰۰: ۳۱). شواهد قانع‌کننده‌ای وجود دارد که تحریم‌های اقتصادی می‌تواند به‌طور قابل توجهی به رشد اقتصادی آسیب برساند، فعالیت‌های تجاری را مختل کند و به رفاه در یک کشور تحریم‌شده لطمه بزند (Cheratian, ۲۰۲۲: ۲).

۴. پیشینه تحریم‌های ایران

ایران از زمان پیروزی انقلاب در دهه ۱۹۷۰، به دلایل گوناگونی از طریق سازوکارها و ابزارهای مختلف سیاسی و اقتصادی زیر فشار غرب به رهبری آمریکا بوده است. نخستین اقدام تحریمی آمریکا در ۸ نوامبر ۱۹۷۹ انجام شد. براساس دستورالعمل کارتر، از فرستادن محموله‌ای به ارزش ۳۰۰ میلیون دلار، شامل قطعات یدکی نظامی به ایران جلوگیری شد، اودر ۱۲ نوامبر همان سال، واردات نفت خام از ایران را ممنوع اعلام کرد و براساس اختیارات خود کلیه دارایی‌های ایران را مسدود کرد. سال ۱۹۸۰ منجر به گروگانگیری نیروهای سفارت آمریکا در ایران شد و قرارداد فروش صدها میلیون دلار تجهیزات نظامی که در زمان پهلوی امضاء شده بود را لغو و غیرقانونی اعلام کرد (Sari, ۲۰۲۳: ۴۲). در ژانویه ۱۹۸۴ به دلیل بمب‌گذاری در پایگاه نظامیان آمریکا در لبنان و نسبت دادن این اتفاق به حزب الله، دولت آمریکا، ایران را در فهرست کشورهای حامی تروریسم قرار داد و با اعطای وام توسط بانک جهانی به ایران مخالفت شد و از واردات کالاهای ایرانی به آمریکا از سال ۱۹۸۷ به‌طور کامل ممنوع شد (Keyvan, H. & Eshrati, ۲۰۱۴: ۳۹). در مارس ۱۹۹۵، دولت کلینتون با اتهام وارده به حمایت ایران

از تروریسم و مخالفت با صلح خاورمیانه، هرگونه مشارکت شرکت‌های آمریکایی را در توسعه نفت ایران، ممنوع و در ۱۹۸۶ نیز همه مبادلات اقتصادی با ایران را تحریم کرد. در ۱۹۹۶ تقریباً کل تجارت دوجانبه را که در آن شرکت‌های خارجی، سالانه بیش از ۴۰ میلیون دلار در حوزه‌های نفتی جدید ایران سرمایه‌گذاری می‌کردند، را ممنوع اعلام کرد. در تاریخ ۱۲ نوامبر ۲۰۰۰ قانون «منع گسترش نیروهای نظامی ایران» تصویب شد که هدف آن، جلوگیری از صدور فناوری نظامی به ایران بود (متقی، ۱۳۹۸: ۲۹). در دسامبر ۲۰۰۶ و ژانویه ۲۰۰۷ تحریم‌هایی علیه بانک‌های سپه، صادرات، سپاه پاسداران و وزارت دفاع اعمال شد که براساس ادعای شورای امنیت، دلیل اصلی آن حمایت مالی ایران از تروریسم و حزب‌الله لبنان و تلاش برای دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی بود. در ژوئن ۲۰۱۰ کنگره آمریکا، قانون جامع تحریم ایران را تصویب کرد و به رئیس‌جمهور اختیار اعمال مجازات اقتصادی را علیه شرکت‌ها و افرادی که کالاها و تجهیزات خود را با ایران ردو بدل می‌کنند، داده شد. این شرکت‌ها قصد داشتند به توسعه و بهبود تجهیزات و خدماتی که در اختیار ایران بود، کمک کنند و منابع هزینه-ای خود را از طریق فروش نفت ایران به دست بیاورند (Poorahmadi & Bazobandi, ۲۰۱۷: ۹۷-۹۸). در فوریه ۲۰۱۲، به دستور اواما دارای‌های حکومت ایران و تمام نهادهای مالی ایران را مسدود شدند و فرمان اجرایی ۱۳۶۲۲ صادر کرد که براساس آن، ممنوعیت خرید نفت و فرآورده‌های نفتی از ایران، ممنوعیت تجارت با شرکت ملی نفت ایران و ممنوعیت خرید فرآورده‌های پتروشیمی از ایران اعلام شد. افزون بر این‌ها، قطعنامه‌های سازمان ملل نیز کار را برای ایران دشوار کرد، به طوری که صادرات نفت از ایران در سال ۲۰۱۲ کاهش و کشورهای اروپایی واردات نفت از ایران را به صفر رساندند. سرانجام پس از مذاکرات موسوم به برجام، فیتیله پایین کشیده تولید و صادرات نفت خود را کمی بالا بکشد. براساس گزارش‌های اوپک، ایران در سال ۲۰۱۰ روزانه سه میلیون و هفتصد هزار بشکه نفت خام تولید می‌کرد که این رقم در سال ۲۰۱۲ (زمان تحریم) به روزانه دو میلیون نهصد هزار بشکه رسید. براساس گزارش‌های رویترز، درآمدهای نفتی ایران در سال ۲۰۱۵، حدود ۲۰ میلیارد دلار،

در سال ۲۰۱۶ به حدود ۳۰ میلیارد دلار، در سال ۲۰۱۷ حدود ۵۰ میلیارد دلار و در سال ۲۰۱۸ با وجود بازگشت تحریم‌ها به حدود بیش از ۶۰ میلیارد دلار رسید. البته باروی کارآمدن ترامپ در آمریکا، باردیگر تحریم‌ها با شدت بیشتری اعمال شد. دور بعدی تحریم‌ها در سال ۲۰۱۸ اجراء و هدف آن این بود که ایران را وادار به تغییر چشمگیر سیاست‌های خود در منطقه، از جمله پشتیبانی از گروه‌های شبه نظامی در منطقه و توسعه موشک‌های بالستیک وادار کند. در سپتامبر ۲۰۱۹، ترامپ در واکنش به حمله مشکوک ایران به تاسیسات اصلی نفت عربستان سعودی، تحریم‌های جدیدی را علیه ایران اعمال کرد. به گفته برایان هوک، نماینده آمریکا در امور ایران، در یک کنفرانس مطبوعاتی در سال ۲۰۱۹، تقریباً ۱۰۰۰ شخص و سازمان ایرانی تحریم شدند (Brian Hook, ۲۰۱۹: ۳۱). در ۲۱ فوریه ۲۰۲۰ ایران در لیست سیاه اف ای تی اف قرار گرفت. پس از آن ترامپ برای جلوگیری از تهدیدهای هسته‌ای، موشکی و تسلیحاتی متعارف تهران، تحریم‌های گسترده‌ای را علیه ایران اعمال کرد و در ۱۸ اکتبر ۲۰۲۰، ایالات متحده با هدف قرار دادن ۱۸ بانک ایرانی، بخش مالی ایران را تحریم کرد (دهشیری، ۱۳۹۸: ۳۲). به طور کلی تحریم‌ها اعم از اقتصادی و غیراقتصادی ابزار و اهرمی برای دستیابی به اهداف سیاسی کشورها در عرصه بین‌المللی هستند. اگرچه در قرون گذشته، تحریم‌ها بیش‌تر به‌عنوان بخشی از مهارت‌های دیپلماتیک تلقی می‌شد، اما اکنون استراتژی راه‌اندازی یک جنگ اقتصادی در خلال خصومت‌های کنونی دوران مدرن، اهداف بسیار گسترده‌تری نسبت به مفهوم سنتی آن دارد. به ویژه پس از دهه ۱۹۹۰ الگوی تحریم‌ها به شدت تغییر کرده است، به طوری که تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان یک سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی و با هزینه کمتر در سیاست خارجی کشورها تلقی می‌شود (ملک محمدی، ۱۳۹۸: ۱۶).

اگرچه در قرون گذشته، تحریم‌ها بیش‌تر به‌عنوان بخشی از مهارت‌های دیپلماتیک تلقی می‌شد، اما اکنون استراتژی راه‌اندازی یک جنگ اقتصادی در خلال خصومت‌های کنونی دوران مدرن، اهداف بسیار گسترده‌تری نسبت به مفهوم سنتی آن دارد. به ویژه پس از دهه ۱۹۹۰، الگوی تحریم‌ها به شدت تغییر کرده است، به طوری که

تحریم‌های اقتصادی به‌عنوان یک سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی و با هزینه کمتر در سیاست خارجی کشورها تلقی می‌شود.

۵. سطوح و اهداف تحریم‌ها

تحریم‌های ایران از دید تحریم‌کنندگان شامل: تحریم‌های چندجانبه توسط تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل تحریم‌های وضع شده توسط اتحادیه اروپا، تحریم‌های یک سویه از سوی کشورهای مختلف مانند آمریکا و کنگره است. این تحریم‌ها مستقیماً بر ذخایر ارزی ایران اثر می‌گذارند. در فروردین ۱۴۰۰، مایک پومپئو، وزیر خارجه وقت آمریکا، اعلام کرد که از زمان خارج شدن از برجام و در نتیجه کارزار فشار حداکثری، بیش از ۹۶ درصد ذخایر ارزی ایران از بین رفته‌است. صندوق بین‌المللی پول در گزارشی منتشر کرد که ذخایر ارزی در دسترس

ایران، از ۱۲۲٫۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۸ به ۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۰ رسید (Haidar,

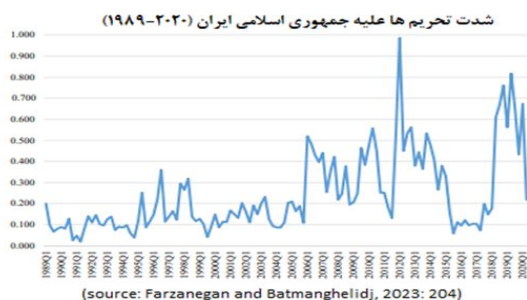
۳۵۵-۳۱۹: ۲۰۱۷: Jamal, Ibrahim).

بخش‌ها	آمریکا	اتحادیه اروپا	سازمان ملل
صنایع موشکی/تسلیحات نظامی	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
سپاه پاسداران	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
فناوری هسته ای	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
انرژی/صنعت نفت	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
خدمات بانکداری	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
بانک مرکزی	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
صنایع کشتیرانی	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
تجارت بین الملل	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
صنعت بیمه	تحریم است	تحریم است	برداشته شده
معامله شرکت‌های خارجی با ایران	تحریم است	تحریم است	تحریم نبوده
فلزات و معادن ایران	تحریم است	تحریم است	تحریم نبوده

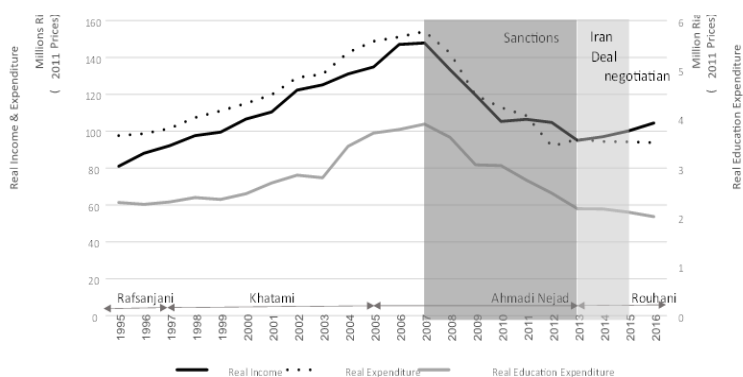
۶. تأثیر تحریم‌های آمریکا علیه ایران در عمل

تحریم‌های اقتصادی، اقدامات اقتصادی مبتنی بر سیاستی هستند که توسط یک کشور علیه کشور دیگر وضع می‌شوند تا باعث تغییر در رفتار کشور دوم شوند. توقیف دارایی، سلب مالکیت، تحریم تسلیحاتی و محدودیت‌های تجاری برخی از موارد نمونه هستند. با این وجود، کارایی آن‌ها مورد تردید قرار گرفته است و در زمینه‌های خاصی رد شده‌اند. اولین بار در سال ۱۹۷۹ پس از انقلاب اسلامی اعمال شد، امید می‌رفت که تحریم‌ها قدرت ولی فقیه را کاهش دهد و شاه مورد حمایت ایالات متحده دوباره نصب شود (Mina-Raiu, et al, ۲۰۲۲: ۲). با این حال، با تلقی تحریم‌ها به عنوان دخالت خارجی در امور داخلی خود، ایران از طریق انتصاب دومین رهبر عالی خود و با ورود به دوره نظامی‌سازی پس از انقلاب، ثبات بلندمدتی را تضمین کرد. تحت کنترل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، بخش دفاعی ایران به‌طور گسترده‌ای توسعه یافته است و مجموعه‌ای از تسلیحات پیشرفته از جمله تانک، زیردریایی، هواپیماهای جنگنده و موشک‌های دوربرد تولید می‌کند (Tafese, ۲۰۱۷: ۶۲). در واقع، از زمان انقلاب اسلامی، ایران جزو کشورهایی بوده است که تحت تأثیر تحریم‌های اقتصادی کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا قرار گرفته است که این تحریم‌ها در سال ۱۹۹۵ در پی پیوستن شرکت‌های آمریکایی که با دولت ایران روابط تجاری داشتند، تشدید شد. با این حال، اثربخشی تحریم‌های اعمال‌شده علیه ایران به دلیل عدم همراهی سایر کشورها با آمریکا در این زمینه همواره مورد تردید بوده است. از سال ۲۰۰۶ و با گسترش مناقشه هسته‌ای ایران، سازمان ملل متحد بارها تحریم‌های اقتصادی و مالی را علیه ایران اعمال کرده است. در نتیجه این محدودیت‌های بین‌المللی و مدیریت آن توسط یک سازمان بین‌المللی، اقتصاد ایران به شدت تحت تأثیر قرار گرفته است، به گونه‌ای که صادرات نفت خام ایران از ۲.۵ میلیون بشکه در روز در سال ۲۰۱۱ به ۱.۱ بشکه در سال ۲۰۱۳ کاهش یافته است. بر این اساس، اقتصاد ایران در سال ۲۰۱۳ به دلیل محدودیت‌های اعمال‌شده بر بخش خصوصی، ۵ درصد کاهش یافت (van Bergeijk and Biersteker, ۲۰۱۵: ۱۷). محدودیت‌های مالی

و تجاری اعمال شده علیه کشوری که اولین کشور بزرگ از نظر ذخایر گاز اثبات شده و چهارمین کشور بزرگ از نظر منابع نفتی است، بر بازارهای مالی، انرژی و بدون شک بر اقتصاد خاورمیانه و ... تأثیر منفی بگذارد. در سراسر جهان با توجه به نقش و اهمیت ایران در اقتصاد جهانی، از ابتدای تحریم‌های اقتصادی علیه ایران، اثربخشی این تحریم‌ها همواره مورد بحث بوده است (کیانی، ۱۳۹۸: ۱۲). با این حال، با تشدید تحریم‌ها علیه ایران، سیاست‌گذاران درباره اثربخشی چنین اقداماتی در رابطه با دو هدف اصلی؛ مجازات و تبعیت بحث کرده‌اند (کیانیا، ۱۴۰۲: ۲۳). به گفته گالتونگ (۱۹۶۷)، نظریه عمومی تحریم‌های اقتصادی شامل اقداماتی است که توسط بازیگران بین‌المللی «فرستنده» علیه سایر بازیگران «دریافت کنندگان» با هدف دوگانه مجازات گیرندگان از طریق محرومیت اقتصادی یا اجبار به رعایت هنجارهای مهم اعمال می‌شود. در این راستا، علی‌رغم تحریم‌های شدید آمریکا، در عین حال، تحریم‌ها هیچ تغییر قابل توجهی در سیاست‌های ایران ایجاد نکرد. علاوه بر این، اقدامات واقعی سختی‌های زیادی را بر چندین شرکت آمریکایی تحمیل کرد که به شدت با صنعت استخراج نفت ایران مرتبط بودند. این اثر جانبی تحریم‌ها منجر به فشارهای لابی برای لغو تحریم‌ها شد. سخنان مادالین آلبرایت، وزیر امور خارجه پیشین ایالات متحده، نشان دهنده میزان موفقیت بسیار پایین این اقدامات است که آنها را "سیاست‌های متأسفانه کوتاه بینانه" می‌داند (Burón, ۲۰۲۰: ۲).

اندیشکده شورای آتلانتیک در گزارشی با عنوان «رونمایی از انقلاب»: نگاهی دقیق‌تر به حضور و نفوذ ایران در خاورمیانه» به جنبه‌های جدید و کمتر شناخته شده قدرت ایران در خاورمیانه اشاره می‌کند. به گفته نویسندگان این گزارش، چهار اهرم «حمایت از نیروهای نیابتی شیعه»، «صدور ایدئولوژی»، «تامین سلاح» و «تاسیس شبکه‌های فراملی» در موفقیت منطقه‌ای ایران در برابر آمریکا و متحدانش مؤثر است. در تئوری، منطق تحریم‌های چهل ساله باید از افزایش قدرت و نفوذ منطقه‌ای ایران جلوگیری کند، اما در عمل اینطور نبوده است و به نظر می‌رسد تحریم‌ها بر ایران مؤثر نبوده است (Mamoon, ۲۰۱۷: ۳).

میانگین درآمد واقعی، کل هزینه‌ها و هزینه‌های تحصیل برای خانوارهای ایرانی

۷. گونه‌های مقابله با تحریم در چارچوب سیاستگذاری عمومی

کشورهایی که به اعمال تحریم‌ها علیه دیگر کشورها اقدام می‌کنند، درصدد واپسته کردن اقتصاد کشور تحریم شونده به اقتصاد کشور خود است که به دنبال آن منافع سیاسی و اقتصادی کشور را به خطر انداخته و هزینه‌های بیشتری را برای آن تولید کرده است. بدین معنا که منافع بلندمدت تحریم بر هزینه‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت آن غلبه کند. زمانی که هزینه‌های سیاسی و اقتصادی تحریم‌ها بیشتر از منافع آن برای یک کشور باشد، آن کشور درمقابل اعمال تحریم‌ها تسلیم خواهد شد؛ چه این که تحریم همواره منفعی را نیز برای کشور هدف به همراه

دارد. مانند ایجاد مزیت نسبی برای تولید داخلی کالاها و... که قبلاً از طریق واردات تأمین می‌شد (Khouya ۴۹: ۲۰۲۰, and Benabdelhadi). هزینه‌های ایجاد شده برای کشورهای تحریم کننده، مهم‌ترین عامل مقابله با تحریم کشورهای تحریم کننده از سوی کشورهای تحریم شونده است که اولاً هزینه‌های تحریم برای کشورهای تحریم کننده بیش‌تر شود و ثانیاً هزینه‌های داخلی تحریم را کاهش دهد تا در مقایسه با منافع از دست رفته به دلیل تسلیم در برابر تحریم‌ها، همواره کمتر باشد.

۸. رهیافت‌ها و ظرفیت‌های حوزه سیاستگذاری عمومی برای مقابله با اثرات تحریم‌ها

۸-۱. درپیش گرفتن سیاست خارجی توسعه محور

توسعه یک اولویت است. بهبود روابط با سایر کشورها و نیز نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی حائز اهمیت است. این سیاست اغلب پس از تضمین امنیت ملی مورد مطالعه قرار می‌گیرد و این سیاست مورد توجه کشورهایی است که روابط خود را بر اساس اختلاف و نه تقابل برقرار می‌کنند. یک سیاست خارجی موفق توسعه محور مستلزم سه پیش شرط شامل همزیستی مسالمت‌آمیز، تنش زدایی، اعتمادسازی و چندجانبه‌گرایی است. همزیستی مسالمت‌آمیز یک سیاست واقع‌گرایانه مبتنی بر احترام و علاقه متقابل است. بر اساس اصل تنش زدایی، سیاستمداران سیاست همزیستی و همکاری را دنبال می‌کنند. درواقع تنش زدایی فرآیندی است که در آن کشورها به دنبال عادی سازی روابط خود با سایر کشورها هستند (Nikolaos, ۲۰۱۵: ۵). با توجه به اینکه رفاه ملی و رفاه اقتصادی در جامعه موجب مشروعیت بخشیدن به دولت‌ها و تضمین امنیت ملی آن‌ها می‌شود، دولت‌ها باید توانایی تشویق توسعه اقتصادی در کشورهای خود را داشته باشند. برای دستیابی به این هدف، سیاست‌گذاران باید به جایگاه کشور خود در نظام بین‌الملل توجه کنند (Şaşmaz and sağdıç, ۲۰۲۰: ۲۰۳). سیاستگذار همیشه به‌عنوان ابزاری حیاتی برای ارتقای توسعه پایدار شناخته می‌شود و همچنین عنصری حیاتی برای ادغام در استراتژی‌های توسعه محسوب می‌شود و اگرچه سیاستگذار عمومی توسعه پایدار را تضمین نمی‌کند، اما نبود آن به‌طور قابل توجهی آن را محدود می‌کند و می‌تواند در بدترین حالت، مانع آن گردد.

۸-۲. تقویت ارتباط دولت با جامعه مدنی و بخش خصوصی

با الهام از همین قانون، می‌توان شکل‌های مشارکت مردم در اداره امور عمومی جامعه ایران را در ابعاد اقتصادی (اصول ۴۳، ۴، ۴۶، ۵۹ و ۱۰۱) فرهنگی - اجتماعی (اصول ۲۴ و ۲۶)، سیاسی، اداری (اصول ۶، ۷، ۸، ۱۹، ۲۰، ۵۹، ۶۴ و ۱۰۰) دسته بندی کرد. گفتمان حکومتمداری، نداعی‌گر همکاری بین جامعه مدنی و جامعه سیاسی و از منظر دیگر، میان دولت و شهروندان است. جوهره حاکمیت، رابطه تعاملی بین نیروهای داخل دولتی و غیردولتی است. وجوه عرصه عمومی و بخش خصوصی از مهم‌ترین عواملی است که در تحقق بخشیدن به فعال بودن و پویایی ارتباط بین دولت و بخش‌های مدنی و خصوصی کمک می‌کند (مجیدی و زارونی، ۱۴۰۱: ۳۷). ضعیف بودن عرصه عمومی، نهادهای مدنی و بخش خصوصی در ایران حاصل مطالعات عمیقی است که در این حوزه سیاستگذاری انجام شده است، گرچه دولت در ایران طی سالیان اخیر اقداماتی ناچیز جهت پیوند و تقویت بین خود نهادهای مدنی انجام داده است، اما هنوز به دلیل نبود اجماع و اشتراک منافع بین دولت و نهادهای مدنی و اهداف متفاوت کارکردی به هم‌سویی و اشتراک در منافع نزدیک نشده‌اند. اساس سیاستگذاری باید بر روابط متقابل بین دولت و نهادهای مدنی شکل بگیرد، اما برخلاف آن همیشه دولت از موضع برتر و بالا به حکومتمداری پرداخته و نقش بقیه اجزای جامعه رانادیده گرفته است. دولت باید علم به وجود بخش خصوصی و جامعه مدنی به تقسیم وظایف و مسئولیت‌ها بین این سطوح بپردازد و هرکدام با هم‌افزایی نقشی فعال در اجرای کارکرد نهادی مشترک داشته باشند. یکی از عوامل اساسی و مشروط جهت تحقق سیاستگذاری عمومی جدید، وجود بخش خصوصی و نهادهای مدنی پویا می‌باشد. شاخص‌های ذیل از جمله عوامل موثر در سیاستگذاری عمومی به شرح زیر محسوب می‌شوند ۱. تقویت، ایجاد و گسترش سازمانهای خصوصی و نهادهای مدنی ۲: تعامل متقابل و همه جانبه کنشگران سیاسی در اداره امور جامعه ۳. اجرای سیاست‌های خوب باید به عنوان یک راهبرد بلندمدت قلمداد شود نه عامل کوتاه مدت ۴. فرآیند انجام عمل و کنش و چرخش آزاد اطلاعات باید در راس امور شفافیت- سازی قرار گیرد ۵. ایجاد و بهبود همبستگی اجتماعی و کاهش بی‌ثباتی سیاسی (Glenn, ۲۰۲۳: ۱). هرچند

در ایران رابطه ضعیفی بین دولت و نهادهای مدنی و بخش خصوصی وجود دارد، ولی در آینده باید رابطه تنگاتنگ و مضاعف بین دولت در ایران و نهادهای مدنی و بخش خصوصی به وجود بیاید، تا مشارکت همه جانبه توسط این نهادها با دولت شکل بگیرد و به هم افزایی چندجانبه در جهت مقبله با تحریم برسند و اثرات وضع شده تحریم را کاهش دهند.

۸-۳. پیگیری راهبردهای ضدتحریم

ضد تحریم‌ها، اقداماتی هستند که برای مصون نگه داشتن یک دولت از محدودیت‌های تحریم‌ها طراحی شده‌اند تا هم قرار گرفتن دولت در معرض تحریم‌ها و هم تأثیر تحریم‌ها بر تصمیم‌گیری دولت را محدود کنند. ضدتحریم‌ها به مکانیسم‌هایی تلقی می‌شود که توسط کشور هدف تحریم به منظور کاهش اثرات تحریم‌های اعمال شده تعبیه می‌شوند تا در جهت تأمین منافع سیاسی، اقتصادی و اجتماعی استفاده شود (Meyer, 2018: 208). سیاستگذاری عمومی با اقدامات و کنش‌گری فعال، قادر خواهد بود با وضع استراتژی‌های ضد تحریمی مطلوب، آثار و نتایج تحریم‌های وضع شده را به نحو مطلوب‌تری کاهش دهد.

۱-۸-۳. اهداف قانونی تحریم

سیاستگذار عمومی در ایران با وضع حمایت پوششی از شرکت‌ها و صنایع تولیدی که در معرض تحریم شدید قرار می‌گیرند، باید در تنظیم مقررات و بودجه ریزی سالیانه، هدف خود را بر حمایت مطلوب تر و تعیین بودجه‌های مناسب تر برای جلوگیری از ورشکسته شدن اهداف قانونی وضع کنندگان تحریم و حفاظت از اهداف احتمالی تحریم‌ها است. در واقع تحریم‌ها شهروندان و شرکت‌ها را هدف قرار می‌دهد. دولت‌ها می‌توانند بودجه را به سمت اهداف تحریمی هدایت کنند و حمایت‌گرایی را در سطح صنعت در بخش‌های آسیب‌پذیر اقتصاد اجرا کنند (Laudati and Pesaran, 2023: 271).

۲-۸-۳. تقویت مشارکت اقتصادی و سیاسی سیاستگذار با دولت‌های بی‌طرف

سیاستگذار با ایجاد و تقویت مشارکت‌های اقتصادی و سیاسی با دولت‌هایی که بعید است به وضع کنندگان تحریم بپیوندند. ائتلافی از اتحادیه‌های بین دولتی به تقویت مشارکت‌های بین دولت تحریم شونده و دولت‌های بی‌طرف منجر می‌شود. روسیه استراتژی خود را پس از حمله به اوکراین با روی آوردن به کشورهایی مانند جمهوری آفریقای مرکزی و زیمبابوه که شهروندان آن‌ها نیز با تحریم‌های غرب مواجه هستند، به شکل روابط دوجانبه تطبیق داد (Healy, 2020: 6).

اتکای یک کشور به مشارکت با کشورهای غیر تحریم‌کننده به‌عنوان یک راهبرد کلان می‌تواند الگویی برای سایر کشورها که با تحریم مواجه هستند باشد و از آن الگوبرداری کنند.

۳-۸-۳. اقدامات تلافی‌جویانه دولت‌های تحریم‌شونده

اقدامات تلافی‌جویانه با مشارکت کشورهای ثالث که با تحریم‌کنندگان همراهی نکردند و وادار کردن واضعان تحریم به هزینه‌های متقابل که منافع کشور آنها در خارج از مرزهای خود با چالش مواجه شودو تحریم‌کنندگان را از اعمال تحریم باز بدارد. علاوه براین، کنش‌های تلافی‌جویانه می‌تواند ابزاری برای منصرف کردن از تبعیت گسترده‌تر شخص ثالث با تحریم‌ها با نشان دادن اعتراض‌آمیز بودن تحریم‌ها باشد (Loayza, ۲۰۲۳: ۱). سیاستگذار عمومی در ایران با همراهی و اجماع در درون سازمان تولیدکنندگان نفت (اوپک)، می‌تواند سایر کشورهای عضو را به افزایش قیمت یا کاهش تولید نفت جهت صادرات اولویت دار به غیر از کشورهای تحریم‌کننده وادار نماید.

۳-۸-۴. پیگیری راهبرد دلارزدایی

کاهش اتکا به دلار آمریکا برای محدود کردن ریسک محدودیت‌های معاملاتی از طریق تحریم‌های ایالات متحده. بانک مرکزی روسیه به‌عنوان یکی از راه‌های دلارزدایی، ذخایر دلاری خود را به نفع نگهداری ذخایر به ین ژاپن، رمنینبی چین و یورو کاهش داد. روسیه توانسته است با تطبیق استراتژی مشارکت خود از طریق «هماهنگی سهولت» با سایر کشورهای تحریم شده همانند ایران برای تداوم تلاش‌های جنگی خود، تاکتیک ضدتحریمی قابل تکراری را نشان دهد، قرار گرفتن ایران در فرآیند دلارزدایی به عنوان دولت تحریم‌شونده با سایر دولت‌ها توسط سیاستگذار عمومی به-عنوان یک مسیر میانبرد تلقی خواهد شد که در کاهش اثرات تحریم‌ها نقش اثرگذاری دارد (Asmara and Sumarwono, ۲۰۲۰: ۸۱).

با توجه به راهبردهای ضدتحریم فوق، باید بپذیریم که ماهیت دولت ایران به گونه‌ای است که نفت به‌عنوان سرمایه نیست، بلکه به‌عنوان درآمد اصلی کشور قلمداد می‌شود. باچنین ساختار حاکم بر اقتصاد، ایران با تحریم‌های اقتصادی زیادی روبرو شده است، تحریم‌های بیشتر منجر به رکود اقتصادی، تورم بالا، افزایش بیکاری و رشد اقتصادی منفی یاصفر، فساد، قاچاق و پولشویی خواهد شد. در واقع تحریم‌ها، ریسک همکاری اقتصادی سایر کشورها با ایران را افزایش می‌دهد و منجر به فروپاشی یا رشد کند اقتصادی می‌شود.

۴-۸. تقویت اقتصاد دانش بنیان

بومی‌سازی علم و فناوری برای کاهش حداقل ضررهای ناشی از تحریم‌ها از سوی سیاستگذاری عمومی دارای اهمیت مضاعف است و در این زمینه، روش خودکفایی را می‌توان با تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها تسریع کرد. هرکشوری، نیازمند سرمایه‌گذاری در علم، مهندسی، تحقیق و توسعه و رهبری فناوری است. بنابراین، نمی‌توانیم بدون یک راه کارآمد برای نیرو دادن به جامعه و حرکت از یک مکان به مکان دیگر قوی بود. در این راستا، اقتصاد قوی یک عنصر ضروری برای تأمین امنیت ملی است. بدون در نظر قرار گرفتن یک اقتصاد قوی مبتنی بر بازار از سوی سیاستگذار، ما به سرعت موقعیت ابرقدرت خود را از دست خواهیم داد. ما باید پایگاهی قوی از محصولات و خدمات رقابتی جهانی داشته باشیم که شغل ایجاد کند. اقتصاد باید شامل سیاست‌های صحیح دولتی برای ارتقای انتخاب‌های مسئولانه و کاهش بدهی‌ها و استراتژی‌های کلان برای پایداری انرژی و محیط زیست، رهبری علم و فناوری (حداقل در برخی زمینه‌ها)، قابلیت‌های سرمایه انسانی، تولید و پایه صنعتی باشد (Kalla and Metaxas, 2023: 5). تأثیرات تحریم‌ها در مورد صنعت طراحی و ساخت تجهیزات صنعتی با مدت زمان تحریم و میزان اطمینان از ثبات آن ارتباط دارد، به گونه‌ای که اگر مدت زمان تحریم کوتاه باشد یعنی طول عمر آن کمتر از طول عمر سرمایه‌گذاری برای توسعه برای دستیابی به بهره برداری است، مطمئناً اثرات آن منفی خواهد بود. اگر طول عمر تحریم بیش از طول عمر سرمایه‌گذاری صنعتی توسعه محور تا زمان بهره برداری باشد، مطمئناً این سرمایه‌گذاری‌ها این صنعت را به مسیر توسعه می‌رساند و دستیابی به دانش فنی باعث تسهیل ساخت بسیاری از تجهیزات می‌شود. بنابراین، اگر سیاست‌گذاران پدیده تحریم را یک عامل توسعه در نظر بگیرند، در طولانی مدت توسعه صنعتی ممکن است تا صنعتی انجام شود (Briguglio et al, 2018: 1-2). سهم درآمدهای نفتی توسط سیاستگذاری عمومی به‌عنوان یک شاخص مهم باید به سمت افزایش سهم اقتصاد دانش بنیان حرکت کند و سیاستگذار وابستگی خود به درآمدهای نفتی را تقلیل داده و سهم شاخص اقتصاد دانش بنیان در درآمدهای عمومی دولتی افزایش یابد.

۹. نتیجه گیری

در سال‌های اخیر، جمهوری اسلامی ایران به‌دلیل اصطکاک ایدئولوژی و ماهیت ضدژئوپولیک با غرب به طور عام و ایالات متحده به‌طور خاص، با افزایش فشار تحریم‌های اقتصادی مواجه شده است. هدف پژوهش پیش رو؛ واکاوی نقش سیاستگذاری عمومی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه ایران است که از طریق رهیافت‌های گوناگون سیاستگذاری عمومی به سوال مربوطه پاسخ داده شده است. اثرات تحریم‌ها گرچه در حوزه‌ها و سطوح گوناگون بخش‌های زیادی در جامعه رادر بر می‌گیرد، ولی چون هدف اصلی تحریم، تغییر رفتار سیاسی و به‌دنبال آن تغییر نظام سیاسی جامعه است، سیاستگذار باید با اشراف به اثرات وضع شده تحریم در جامعه و تاحدودی ناامید کردن مردم

از شرایط مطلوب اقتصادی آگاه بوده و نسبت به کنش‌گری فعال و ایجاد شرایط مطلوب در مقابل تحریم‌ها اقدام نماید. در پاسخ به سوال اصلی مطروحه در پژوهش باید گفت که سیاستگذاری عمومی با کاربست راهبردها و به کارگیری اقدامات و کنش‌های ضدتحریمی مناسب از نوع فعال به شرح ذیل می‌تواند تاحدودی رضایتمندی ناشی از شرایط تحریمی را به جامعه برگرداند؛ اقداماتی از نوع پیگیری سیاست خارجی توسعه محور، تقویت ارتباط بین دولت، بخش خصوصی و نهادهای مدنی، تقویت اقتصاد مبتنی بر دانش و اتخاذ راهبردهای ضدتحریم (اهداف کانونی تحریم، اقدامات تلافی جویانه دولت‌های تحریم شونده، فعالیت‌های اقتصادی مشترک با دولت‌های بیطرف در تحریم، پیگیری راهبرد دلارزدایی) قادر خواهد بود در مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه ایران رهیافت‌های موجود را به کار بسته و درصد اجرای آن با همکاری با سایر نهاد‌های مدنی و بخش خصوصی برآید. باعنایت به رهیافت‌های مطرح شده توسط سیاستگذاری عمومی در مقابله با تحریم‌های اقتصادی علیه ایران، سیاستگذاری عمومی می‌تواند تاحدودی تبعات سنگین ناشی از تحریم‌های اقتصادی توسط کشورها و نهادهای تحریم کننده علیه ایران در طی سالیان اخیر را تعدیل نماید.

فهرست منابع:

۱. هاوالت، مایکل، رامش، ام، پرل، آنتونب (۱۳۹۴). مطالعه خط مشی عمومی؛ چرخه‌های خط مشی و زیر نظام‌های خط مشی. ترجمه عباس منوریان و ابراهیم گلشن، تهران: مؤسسه کتاب مهربان نشر.
۲. دانش فرد، کرم‌الله (۱۳۹۴). مبانی خط مشی‌گذاری عمومی، چاپ دوم، تهران: نیازدانش.
۳. چهاردولی، عباس؛ قاسمی بنابری، حمیدرضا (۱۳۹۸). مبانی و اصول سیاستگذاری با رویکرد تطبیقی (اسلام و غرب). تهران: مرکز انتشارات راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی.
۴. نفیو، ریچارد (۱۳۹۷). هنر تحریم‌ها؛ نگاهی از درون میدان، تهران، ترجمه و ناشر معاونت پژوهش‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس.
۵. دهشیری، محمدرضا (۱۳۹۸). مصاحبه تخصصی، تهران.
۶. کیانی، داوود (۱۳۹۸). مصاحبه تخصصی، تهران.
۷. ملک محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۸). مصاحبه تخصصی، تهران.
۸. متقی، ابراهیم (۱۳۹۸). مصاحبه تخصصی، تهران.
۹. نادری، مهدی؛ پیرانی، شهره (۱۴۰۳). دلایل ناکارآمدی تحریم‌های ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران بر اساس اجزای سیاسی، اقتصادی و ژئوپلیتیکی، فصلنامه ژئوپلیتیک، جلد: ۱۹، شماره ۴.
۱۰. شیرازی، بشیر؛ همایون (۲۰۱۶)، تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر صادرات ایران، جلد. ۲۰، شماره ۱.

۱۱. معینی، صفورا(۱۴۰۰). تأثیرات بین نسلی تحریم های اقتصادی ، مقاله کار تحقیق سیاست ، ۹۸۳۶.
  ۱۲. کیانی، فضل الله (۱۴۰۲)، الگویی را برای توضیح نقش حاکمیت خوب در تسهیل محیط کسب و کار ایران با رویکرد داده کاوی طراحی می کنند، کاربرد ۱۴ .۲.
  ۱۳. مجیدی، علی فقیه؛زارونی، زهرا(۱۴۰۱). تأثیر تحریم ها بر اقتصاد ایران ، اقتصاد مقاومت ، جلد ۱۰ ، شماره ۱
- "Sanctions and Export Deflection: Evidence from Iran" Economic ۲۰۱۷, Jamal Ibrahim
 ۳۵۵-۳۱۹): ۹۰(۳۲policy (CEPR).
- Sanctions and economic growth: Do sanction diversity ۲۰۲۳Alhassan, Abdulkareem et al
 and level of development matter?, Science Direct Heliyon,
 Understanding Economic ۲۰۲۳, Mohammad Reza and Batmanghelidj, Esfandiyar
 ۲۰۲۳Sanctions on Iran: A Survey, Econst Voice
 The Brutal Impact of Sanctions on the Global South, The Yale Journal ۲۰۲۳Gordon, Joy .
 of International Law
- Identifying the Effects of Sanctions on the ۲۰۲۳Laudati, D., and M. Pesaran, Hashem .
 ۳Iranian Economy Using Newspaper Coverage, Journal of Applied Econometrics
 When Sanctions Become Weapons: The Relationship ۲۰۲۳Miranda, Manuel Sánchez .
 between the WTO System and the Broader International Law in the Governance of
 Economic Sanctions, available:
 (Date of visit to the site, ۴۲۸۸۶۶۲/papers.cfm?abstract_id=۳https://papers.ssrn.com/sol
 Sanction Failure: Economic Growth, ۲۰۱۶McDonald, Bruce D. and Reitano, Vincent (.
 , ۴۲Defense Expenditures, and the Islamic Republic of Iran, Armed Forces & Society, Vol.
 Consequences of Economic ۲۰۲۱Özdamar, Özgürand and Shahin, Evgeniia (۸
 Sanctions: The State of the Art and Paths Forward, International Studies Review, Volume
 ۴, Issue ۲۳
- Survival Strategies under Sanctions: Firm-Level Evidence ۲۰۲۲Cheratian, Iman et al (.
 , Center for Economic Studies and if Institute ۹۵۶۸from Iran, CESifo Working Paper, No.
 How and when do sanctions work? The ۲۰۱۵van Bergeijk, P., and Biersteker, T. (.
 ۲۵evidence, On target? EU sanctions as security policy tools, ISS Report, No.
 . Good governance guarantees sustainable development, available: ۲۰۲Burón, Luis (.

- .undrr.org/news/good-governance-guarantees-sustainable-development, ۲۰۳۰https://mcr .۲۷/۱۰/۲۰۲۴(Date of visit to the site,
- Good governance and resilience sharing best practices and ۲۰۲۲Mina-Raiu, Laura et al (. challenges in times of crisis across Europe, ASE Publishing House
- Good governance and its impact on ۲۰۲۰Khouya, Marwa and Benabdelhadi, Abdelhay (. ۱, Issue ۱Economic development: a systematic, IJAFAME, Volume
- The Opportunities and Challenges of Good Governance in ۲۰۱۷Tafese, Gosa Setu (. Tigray National Regional State: The Case of Mekelle City, Developing Country Studies, ۵, No. ۷Vol.
- The Impact of Good Governance on the Quality of Public ۲۰۲۳Sari, Ade Risna (. Management Decision Making, Journal of Contemporary Administration and .(۲)۱Management (ADMAN),
- The Intergenerational Effects of Economic Sanctions, Policy ۲۰۲۱Safoura, Moeeni (. ۹۸۳۶Research Working Paper
- Effect of Welfare and Economic Performance on Good ۲۰۱۷Mamoon, Dawood (. ۱۱۸۷۸Governance Outcomes in Pakistan, MPRA Paper, No.
- the effect of government effectiveness ۲۰۲۰Şaşmaz, mahmut ünsal and sağdıç, ersin nail (. and rule of law on economic growth: the case of european union transition economies, ۱, sayı ۲۱şletme fakültesi dergisi, cilt
- . The Impact of Economic and Political Sanctions on Economic ۲۰۱۵Nikolaos, Terzidis (. Growth, A panel Data Analysis, International Development Studies, Wageningen
- Can You Sanctions-Proof a government? available: ۲۰۲۳Glenn, Caileigh (. https://www.lawfaremedia.org/article/can-you-sanctions-proof-a-government (Date of ۲۳/۹/۲۰۲۴visit to the site,
- Achieving growth and resilience: governments can't do it alone, ۲۰۲۳Loayza, Norman (. available: https://blogs.worldbank.org/en/developmenttalk/achieving-growth-and- ۲۲/۱۰/۲۰۲۴resilience-governments-cant-do-it-alone (Date of visit to the site,
- Predictors of good governance and effective government ۲۰۱۸Meyer, Danie (. .(۱)۱management: The case of Poland, Polish Journal of Management Studies,

Understanding the Complex ۲۰۲۰ Asmara, Anugerah Yuka and Sumarwono, Rudiarto (. Relationship Between Good Governance and Economic Growth in Indonesia During the Reform Era, BISNIS & BIROKRAS: Journal of Administrative and Organizational .۲, Number ۲۷ Sciences, Volume

Good Governance, Resilience, and ۲۰۲۳ Kalla, Maria and Metaxas, Theodore (. Sustainable Development: A Combined Analysis of USA Metropolises' Strategies .۱۵ RC Network, Sustainability, ۱۰۰ through the Lens of the

Governance for Resilience: How Can States Prepare for the Next ۲۰۲۲ Brown, Frances Z. (. Crisis?, Carnegie Endowment for International Peace

۲۰۲۰). Economic Vulnerability and Resilience: Concepts and Healy, Adrian (۲۰۱۸ (Strengthening economic resilience, available: <https://www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/Strengthening-economic-resilience-.pdf> (Date of visit to the site, ۰۳/۲۰۲۰) ۵۵). Measurements, WIDER Research Paper, No. ۲۵/۱۰/۲۰۲۴

Strengthening economic resilience, available: ۲۰۲۰ Healy, Adrian (/Strengthening-economic-resilience-۰۳/۲۰۲۰ <https://www.wcpp.org.uk/wp-content/uploads/۲۵/۱۰/۲۰۲۴pdf> (Date of visit to the site,